

ku.remissvar@regeringskansliet.se

Remiss från Kulturdepartementet avseende Riksantikvarieämbetets rapport om Farokonventionen – Europarådets ramkonvention om kulturarvets samhälleliga värde (dnr Ku2014/591/KA)

Sammanfattning av synpunkter

- Riksantikvarieämbetet har gjort en välskriven rapport som belyser styrkor och svagheter med Farokonventionen.
- SLU delar synpunkten att Farokonventionen skulle kunna vitalisera arbetet med kulturarv som en resurs för social och ekonomisk hållbarhet genom att uppmuntra tvärsektoriellt arbete och ett vidgat deltagandet (s. 1 och 6).
- SLU delar synpunkten att en ratificering kan motiveras utifrån ”den goda sakens skull” och konventions fredsskapande och konfliktlösande perspektiv (s. 2) och stödjer därmed Riksantikvarieämbetets rekommendation att Sverige bör ratificera Farokonventionen (s. 1).
- Rapporten gör ett tydligt ställningstagande för ratificering men lyfter samtidigt fram flera potentiella problem eller faror med konventionen (sammanfattas på s. 6 och 7). Det är viktigt att dessa frågor för kulturarvet diskuteras aktivt oavsett om konventionen ratificeras av Sverige eller inte.
- Vitalisering av kulturarvsarbetet kommer inte med automatik för att en konvention ratificeras. Det måste tas fram modeller för hur en större delaktighet och bättre samverkan ska uppnås.
- Den vetenskapliga och teoretiska diskussionen om kulturarv förskjuts över tiden och av rapporten framgår inte hur denna diskussion har utvecklats sedan konventionen togs fram för tio år sedan.
- Rapporten tar på ett förtjänstfullt sätt upp riskerna med att konventionens fokus på samtiden gör att långsiktiga perspektiv kan gå förlorade vilket kan vara till men för social och ekonomisk hållbarhet. Som rapporten framhåller på sidan 6 finns det därmed en risk att ett väldefinierat kulturarv ersätts med ett flyktigt.
- Det är förståeligt att rapporten är fokuserad på europeiska perspektiv, men skulle ha vunnit på att ha gjorts med mer globala reflektioner, vilket är nödvändigt i ett bredare hållbarhetsperspektiv.

- Enligt rapporten skall kulturarvet enligt Farokonventionen ses som en resurs för ekonomisk hållbar utveckling, men rapporten belyser på ett bra sätt att det ekonomiska synsättet på kulturarvet inte är riskfritt (t.ex. sid 7, 74, 80). Rapporten framhåller “att betrakta kulturarvet som ett redskap för ekonomisk utveckling är ett tämligen snävt instrumentellt synsätt som medför att fokus flyttas från kulturens egna utvecklingsmöjligheter till att kultur blir ett sätt för andra sektorer att utvecklas” (s. 7), vilket vi instämmer med. En ekonomisering av kulturarvet kan därmed stå i motsats till ett rikt, tillgängligt och diversifierat kulturarv med aktiva så kallade ”Heritage Communities”.
- Tanken på så kallade ”Heritage Communities” är ett steg i riktningen mot ett mer inkluderande kulturarv. ”Heritage Communities” roll och befogenheter är dock till stora delar dunkelt. Rapporten borde ha lanserat ett svenskt begrepp för dessa grupper.
- Med anledning av att rapporten skriver om ”Farokonventionens vision om expertrollens nedmontering” (citad sid 105) är det viktigt att framhålla att det är nödvändig att det finns en väl utvecklad fackkunskap inom kulturarvssektorn för att målet med ett socialt och ekonomiskt hållbart kulturarv skall uppnås (s. 54). Men som rapporten framhåller är det viktigt att experten får en delvis ny roll där utvecklade samverkansmodeller kan medverka till en mer samspelt dialog med ”Heritage Communities” och andra intressenter i kulturarvsfrågor.
- Rapporten pekar på ett förtjänstfullt sätt på att det kan finnas problem med ”Heritage Communities” i odemokratiska ytterlighetsformer. SLU stödjer därför rapportförfattarna som menar att det kan finnas ”ett ökat behov av en mer framträdande roll för experten” för att motverka deras negativa inverkan.

Synpunkter

Här utvecklas några av de punkter som finns ovan.

På nordisk och nationell nivå sätts idag ett stort fokus på ”värdeskapande” i diskussionen om förvaltning av skyddat natur- och kulturarv. SLU instämmer i RAÄs varning för ensidigt fokus på ekonomiska värden (på s 7 ”att betrakta kulturarvet som redskap för ekonomisk utveckling”) och vill betona det bredare perspektiv på värdeskapande som RAÄ också pekar på. Kulturarv ska inte reduceras till och värderas bara utifrån dess potential att bidra till turism och näringslivsutveckling. Ekonomi är ett perspektiv på värdeskapande av kulturarv bland flera. Själva berättelserna om kulturarvet riskerar vid ensidigt fokus på näringslivsutveckling också att urholkas till att ”ge människor vad de vill ha” – vilket kan innebära förenklade och stereotipa föreställningar. Utvecklad kulturarvsturism bör ske med kvalitetskrav. En diskussion om vad det innebär bör förvaltningsmyndigheterna ansvara för. Därigenom kan upplevelser för besökare förädla och hög kvalitet garanteras samtidigt som dess ekonomiska värde höjs.

Även om RAÄ varnar (s 6) för en övertro på kulturarvets förmåga att tjäna samhället så bygger det hållbara förvaltandet av kulturarv på en stark tradition om dess potential att möjliggöra berikande upplevelser och att bidra till människors idé om sig själva i förhållande till historia och nutid – med grund i upplysnings- och folkbildningstradition. Kulturarvets värde kan i det perspektivet också mätas i dess förmåga att skapa sammanhang, delaktighet och engagemang både lokalt och globalt. De som förvaltar kulturarv behöver ringa in processer där de lokala berättelserna vävs samman med och delas med forskningens och specialisternas (expertrollen). För det krävs dialog och kommunikation.

Till rapportens svagheter hör att den aldrig kritiskt diskuterar hur de teoretiska utgångspunkterna har förändrats de senaste decennierna. Konventionen utgår från det som brukar kallas socialkonstruktivism och som i detta sammanhang betyder att alla människor skapar sin egen verklighet och därmed sitt eget kulturarv. I Farokonventionen gör detta att alla har sitt individuella kulturarv och eftersom alla kulturarv är lika viktiga är inte experten den som kan tala om vad som är rätt och fel kulturarv eller hur det skall tolkas. Man kan heller aldrig tillskriva en person ett kollektiv kulturarv. Utan att fördjupa diskussionen för mycket finns det idag flera tankar som det hade varit värt att lyfta upp och som kan förnya de socialkonstruktivistiska tankarna. Det ena är en återgång till ”realismen” och där det materiella är med och formar människors tankar och föreställningar. Konkreta föremål bär på utsagor om historia och kultur och tingen får oss att tänka på särskilda sätt. Det är också klart att det inte bara finns individuella processer utan också samhälleliga processer som formar människors tankar om kulturarv. Genom att så hårt knyta sig till ett tankegods som hade sin kulmen på 1990-talet finns det risk att konventionen mer kommer att ”bli ett uttryck för den tid då den skapades” än ett levande dokument för framtida kulturarvsarbete.

Idén om individens ”rätt” att själva definiera värden finns också i den europeiska landskapskonventionen – en systerkonvention till FARO-konventionen. Om denna ”rätt” (s 7) på allvar ska ges utrymme i demokrati och förvaltning och brytas mot andra perspektiv behövs ett kunskapslyft om kommunikation om kulturarv i Sverige. Metoder för delaktighet, dialog och demokratiska dimensioner i förvaltning av kulturarv behöver utvecklas. Utbildning till exempel av processledare som är experter på planering av interpretation - ett förhållningssätt till kommunikation som betonar individens sammanhangs- och meningsskapande - kan vara en väg.

SLU stödjer RAÄ i slutsatsen om behovet av nya samverkansmodeller som ”heritage communities” (s 8) kanske särskilt som förutsättning för den dialog om de berättelser och betydelser som platsen rymmer och som ständigt förändras. Heritage Communities tolkas av RAÄ inte bara som en väg för lokalbefolkningens/civilsamhällets kommunikation med förvaltningsmyndigheten utan också för samverkan i bredare constellationer mellan expertmyndigheter. SLU instämmer i detta - ökat samarbete mellan till exempel natur- och kulturmiljöförvaltning i dialog med civilsamhället skulle stärka och effektivisera

förvaltningen och öppna för fler perspektiv i beslutsfattande om förvaltnings- och samverkan

Beslut om detta yttrande har fattats av dekanus Barbara Ekbohm efter föredragning av remisskoordinator Fredrika von Sydow. Innehållet har utarbetats av Jesper Larsson och Kjell Hansen vid Institutionen för stad och land (SOL), Eva Sandberg, Centrum för naturvägledning (CNV) samt Ingrid Sarlöv-Herlin och Anna Jakobsson Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning (LAPF).

Dekanus Barbara Ekbohm

Remisskoordinator Fredrika von Sydow